

Д. Г. Дяченко

БРАСЛЕТИ З ЗООМОРФНИМИ ЗАКІНЧЕННЯМИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОЗКОПОК МОГИЛЬНИКА ОСТРІВ 2017—2020 рр.)

Стаття присвячена браслетам зі зооморфними закінченнями, виявленим на західнобалтському некрополі Острів у 2017—2020 рр. Розглядаються типи прикрас, стиль, історія досліджень.

Ключові слова: могильник Острів, браслети, зооморфний стиль, геометричний орнамент, балтські племена.

Протягом останніх чотирьох років Архітектурно-археологічна експедиція ІА НАН України здійснює планомірні дослідження могильника фіналу епохи вікінгів Острів в Київському Пороссі, що, окрім суто наукового, мають й рятівний характер. Отриманий в результаті розкопок археологічний матеріал, репрезентований, власне, поховальним інвентарем, являє собою надзвичайно яскраву вибірку різноманітних балтських старожитностей, котрі різко контрастують з синхронною давньоруською матеріальною культурою. Попри те, що вивчення могильника продовжується, і з кожним новим етапом джерельна база активно поповнюється, таким чином поглиблюючи розуміння даної пам'ятки, проміжні результати все ж мають право на повноцінне наукове висвітлення.

Особливо цікавою видається отримана колекція бронзових браслетів з зооморфними закінченнями (рис. 1), що вже частково була запропонована науковій спільноті до ознайомлення (Івакін та ін. 2017, с. 90—91; Баранов, Івакін 2020, с. 309; рис. 12: 6, с. 315, рис. 18: 8, 10, 13). Нині вибірка становить 15 екземплярів, різних за конфігурацією одиниць (дев'ять знайдено в жіночих похованнях, два — в чоловічих, один походить з культурного шару розкопу та три — випад-

кові знахідки). Такі браслети мають дугоподібну форму, кінці оформленні у вигляді стилізованих голів тварин рептилій, поверхня декорована геометричним орнаментом, що підкреслює загальний зооморфний мотив та імітує рептилію в русі.

Як вважає А. Блюєне, ця категорія браслетів з'явилась в ареалі балтських племен (найперше — у куршів) на зламі VII—VIII ст. Це явище було продовженням культурних впливів Середземномор'я пізньоримського часу, однак в інтерпретації північногерманського мистецтва доби Великого переселення народів. Найбільше ж на формування балтської зооморфної пластики вплинули вишукані зразки скандинавського звірино-го стилю вендельської епохи (Bliučijene 2001, р. 205—207). Саме через постійні контакти з вихідцями з о-ва Готланд та Центральної Швеції (в VII ст. виникає Гробиня — торгово-ремісничча факторія на узбережжі Балтійського моря, в племінному просторі куршів), балти починають активно переймати традиції останніх (Bliučijene 1999, р. 167). Однак, до певного часу, куршські зразки являли собою або прямі імпорти, або ж місцеві наслідування, котрі відрізнялися від північногерманських лише значним спрощенням композицій.

На рубежі IX—X ст. куршським майстрам вдається переосмислити германську стилістику й налагодити виробництво унікальних, принципово нових за формою, зооморфних браслетів, що стали «візитівкою» племені (Bliučijene 2000, р. 127—131). Протягом наступних двох століть «звіриноголові» браслети здобувають популярність і серед інших балтських спільнот (особливо поширилися серед селів, латгалів та даугавських лівів, значно

Рис. 1. Колекція браслетів з зооморфними закінченнями могильника Острів: 1—2, 9 — жіноче поховання 2; 3 — чоловіче поховання 23; 4, 6 — жіноче поховання 72; 5, 8, 12 — випадкові знахідки; 7 — жіноче поховання 1; 10 — чоловіче поховання 41; 11, 14 — жіноче поховання 46; 13 — жіноче поховання 53; 15 — культурний шар

менше — серед прусів, скальвів і земгалів) та навіть у скандинавів, передусім — на о-ві Готланд (Thunmark-Nylén 1998, Taf. 160: 1—5).

Подекуди, «змієголові» браслети становили більшість серед асортименту прикрас рук в

регіоні протягом X—XIII ст. Однак, вони настільки різноманітні, як за формою, так і за орнаментом, що майже кожна деталь дещо відрізняється від інших. Загальною основою, за якою їх об'єднують в одну категорію, є наявність зооморфних закінчень, утворених

технікою рельєфного лиття, або ж, у вигляді імітації геометричним орнаментом.

Браслети з зооморфними закінченнями привертати до себе увагу вчених від початку археологічних досліджень на території Південно-Східної Балтики у XIX ст. Однак, зацікавлення ними мало поверхневий характер (Bähr 1850, S. 10; Спицын 1893, с. 42; Bezenberger 1904, S. 98; Tallgren 1925, S. 94—100; Puzinas 1938, p. 110). Вперше комплексний аналіз зооморфних браслетів здійснив Й. Хоффманн. Весь асортимент браслетів, що приймався до розгляду (основу склали зразки з могильника Рамучяй, правобережжя р. Няріс, околиця сучасного м. Каунас), був розподілений на дві групи (I й II) та 6 типів (A—F, з підтипами). Перша (типи A—C) являла собою литі браслети, кінці яких були оформлені у вигляді твариноподібних голів, з трикутним, овальним чи трапецієподібним поперечним перерізом дуги. За цією ознакою й виділені типи й підтипи. Дані браслети мають деталізовані головки, часто яскраво виражені вухка, очі й інші деталі. II група (типи D—F) представлена стрічковими браслетами, утвореними шляхом розковки литих бронзових прутів, що мають вузький прямокутний або ж сегментований переріз. Кінці таких браслетів зазвичай сплюснуті, а в деяких одиницях середня частина дуги є більш розширеною. Зооморфний вигляд даної групи вкрай схематизований, реалізовується виключно завдяки геометричному орнаменту. Зважаючи на той факт, що браслети обох груп майже не зустрічалися разом в одних поховальних комплексах, Й. Хоффманн стверджував, що друга група є хронологічно пізнішою за першу. Крім того, дослідником було доволі детально проаналізовано декор виробів (Hoffmann 1941, S. 86—93).

Пізніше, в повоєнний час, невелику статтю зооморфним браслетам присвятила Ф. Гуревич. Подібні браслети вона відносила до «люцинського типу», за назвою відповідного могильника (впродовж XIX — початку XX ст. старожитності Південно-Східної Балтики IX—XI ст. в російській та радянській історіографії іменувалися так). Не зупиняючись детально на типології, коротко описавши можливі конфігурації, дослідниця зацентувала увагу на семантичному навантаженні образу змії, драконів та їхньої імітації завдяки геометричному орнаменту, керуючись міфологічними відсилками (Гуревич 1947, с. 68—76).

Короткий опис зооморфних браслетів, знайдених на території племен литовців здійснила Р. Волкайте-Кулікаускаене. За поперечним перерізом вона поділила вироби на два типи. До першого з них віднесено масивні, з трикутним чи напівовальним перерізом, ледь звуженими до кінця краями, оформленими

у вигляді зміїної голови з деталізованими елементами. Другий тип складали легкі тонкі стрічкоподібні браслети, кінці та середні частини яких можуть розширюватися, а зооморфний образ значно схематизований, досягається шляхом геометричного орнаменту. Появу браслетів першого типу дослідниця відносила до початку X ст., другого — до XI—XII ст. (Volkaite-Kulikauskiene 1970, p. 182).

Найважливішим стало дослідження Л. Вайткунскене, що й дотепер не втратило свого значення та актуальності. Браслети зі звіроподібними закінченнями виділялися в самостійну групу, а ті, зооморфна подoba яких утворювалася виключно завдяки орнаменту, віднесено в окремий розряд. До досліджуваної вибірки увійшли браслети з могильників усєї території Литви, що репрезентували різні етноплемінні утворення. Залежно від форми звіроподібних кінцівок, було виділено шість типів: з розширеними трикутними кінцями; зі сплюснутими кінцями; з вузькими припіднятими кінцями; з загостреними кінцями; браслети, в яких однакова ширина дуги та кінців; з вузькими кінцями. Найбільш поширеними були зразки першого та останнього типів. Задля більш точної атрибуції пропонувався повний замір величин браслетів, формування каталогів декору, що в подальшому мало б вирішити питання культурної приналежності того чи іншого виробу, встановлення регіонів походження. Підтипи виділялися в залежності від перерізу дуги браслетів. Таким чином, була створена система, яка дозволяла типологізувати сотні майже не схожих один на одних звіриноголових браслетів (Vaitkunskiene 1978, p. 97—101). Надалі переважна більшість дослідників спиралася на типологію Л. Вайткунскене, так чи інакше пристосовуючи її до реалій кожної окремої пам'ятки.

Орнаментацию стрічкових зооморфних браслетів з ареалу куршів дослідила Б. Васка. Нею було створено каталог, виділено два періоди розвитку форм браслетів — X—XI ст. та XII—XIII ст. — що розподілені на чотири хронологічно послідовні групи з дещо різними мотивами орнаменту та їх композицією. Походження мотивів зооморфних браслетів дослідниця пов'язувала з прямими впливами Готланду, про що свідчать браслети з головами тварин, знайдені у скандинавських могилах Гробіни. Намагаючись пояснити значення різних мотивів, Б. Васка припускала, що вони можуть представляти як драконів із символікою, подібною до розповсюдженої серед вікінгів, так і версію, що трикутник з колом або трьома колами на закінченнях можуть символізувати небо. Символ хреста, знайдений на браслетах, дослідниця пояснювала як модель космічного порядку світу,

хоча не виключала й вплив християнства (Vaska 1994, р. 114—115).

Вагомий внесок у вивчення особливостей балтського зооморфного стилю та геометричного орнаменту здійснила А. Блюене. Нею розглянутий ледь не весь масив відповідного матеріалу, зосереджено увагу на техніці орнаментів, семантиці та естетичній вазі старожитностей виконаних в зооморфному стилі (Bliučijene 1999; 2001, р. 205—226; 2019, р. 200—208). Зокрема, цікавими видаються спостереження дослідниці над різноманітними інтерпретаціями семантики балтського зооморфного стилю. На її думку, запозичення балтами «змійного сюжету» з багатого масиву зооморфних мотивів північногерманських старожитностей (окрім змій / драконів часто зустрічаються різні хижи звірі та птахи) пов'язане з їх міфологічними уявленнями. Так, змія могла символізувати дерево життя, або ж асоціюватися зі змією як божеством життя та оновлення, що поширено серед індоевропейських народів. Також наголошується на можливому зв'язку сюжету змій / дракона з давньогерманським пантеоном, де дані рептилії виконували функцію символів Донара в германців та Одіна в скандинавів і мали на меті викликати покровительство у битвах цих божеств. У балтів ці міфічні персонажі об'єднувалися в культ Перкунаса. Можливо, право на існування заслуговують усі з запропонованих інтерпретацій, адже прикраси, виконані в звіриному стилі характерні для обох статей, і в кожному окремому випадку символіка усвідомлювалась по-різному (Bliučijene 2001, р. 207—213).

Аналізуючи поховальну обрядовість латгалів, А. Радіньш коротко охарактеризував і цікаву для нас групу браслетів. В ареалі цього племені браслети з зооморфними закінченнями з'являються в XI ст. і особливої популярності досягають в XII—XIII ст. Слугували прикрасою як для чоловіків, так і жінок. Цікаво, що тут браслети для різних статей мали відмінності в орнаментации: чоловічі мали більш багату орнаментацию, жіночі — полегшену конфігурацію. Орнамент латгальських браслетів являв собою, в переважній більшості, ряди дрібних трикутників та ромбів (Радіньш 2001, с. 105—106), що, до речі, характерно також для даугавських лівів та селів. Крім того, А. Радіньш зацентрував увагу на взаємозв'язку розташування браслетів на руках похованих з їх різновидами. Так, у латгальських та лівських могильниках характерною рисою є дзеркальне розташування — на кожній із рук прикраси розташовувалися в однаковому порядку, один навпроти одного. До того ж, ідентичних браслетів поза одним поховальним комплексом не виявлено (Радіньш 2001, с. 89—90).

Користуючись типологією Л. Вайткунскене (1978, с. 97—101), колекцію балтських зооморфних браслетів могильника Острів можна віднести до чотирьох типів.

Тип III. Браслети, з вузькими припіднятими кінцями. П'ять екземплярів (рис. 1: 5—7, 10, 12). Менш масивні за тип V, більш легкі, однак подекуди більші за розміром (діаметр — 6,3—9,3 см; маса — 50—70 гр.), мають в основному овальний переріз. Геометричний орнамент вкриває всю поверхню виробу, однак тут представлений виключно рядами перехресних та паралельних ліній; голівка хоч і деталізована виступами носа та вух, проте позбавлена реалістичності. Загалом, так як і попередній тип, композиція передає рух рептилії, вочевидь — змії. Подібні зустрічаються на куршських городищах Апуоле та Восгеляй, могильниках Гінталішке, Паланга, Саргінай, Рагува (Vaitkunskiene 1978, р. 100). Трапляються в латгальському середовищі, зокрема в жіночому похованні з могильника Берзаунесс Карклі (Радіньш 2001, с. 76, рис. 7: 8). Як імпорт, трапляються на пам'ятках племені прусів (Širouchov 2012, р. 258, pav. 50: 2—3).

Тип IV. Браслет з загостреними кінцями. Один екземпляр (рис. 1: 15), найменший (діаметр — 6 см; маса — 17,7 гр.). Має овальний переріз дуги та кінця у вигляді вузького прямокутника (рис. 2: 15). Геометричний орнамент представлений рядами перехресних та паралельних ліній; на площині кінцівки, завдяки колам та паралельним рискам утворено подобу рептилії.

Подібні браслети трапляються вкрай рідко, найближчі аналогії відносяться до старожитностей куршів, на городищі Андудай, могильниках Гіркалай, Паланзі, Кяулеклай Гінталішке, Вардруве (Vaitkunskiene 1978, р. 100).

Тип V. Браслети з однаковою шириною дуг та кінців. Представлено чотири екземпляри (рис. 1: 1—4). Хронологічно, це найбільш рання група, репрезентована масивними браслетами (діаметр — 7,3—8,2; маса — 85—112 гр.) з напівкруглим перерізом та значною деталізацією орнаменту. Їхня поверхня прикрашена комбінаціями різноманітних геометричних форм — рядами синхронізованих перехресних відрізків, квадратів; закінчення оформлені у вигляді крупних деталізованих голівок рептилії з великими виряченими очима та розкритою пащею. Виражає нехарактерний для даної категорії старожитностей реалізм, більше притаманний скандинавським за походженням браслетам (рис. 2: 1, 2, 4). Динаміка геометричного сюжету та ускладнена композиція голівки загалом імітують повзучого вужа, або ж дракона (рис. 3: 1—3).

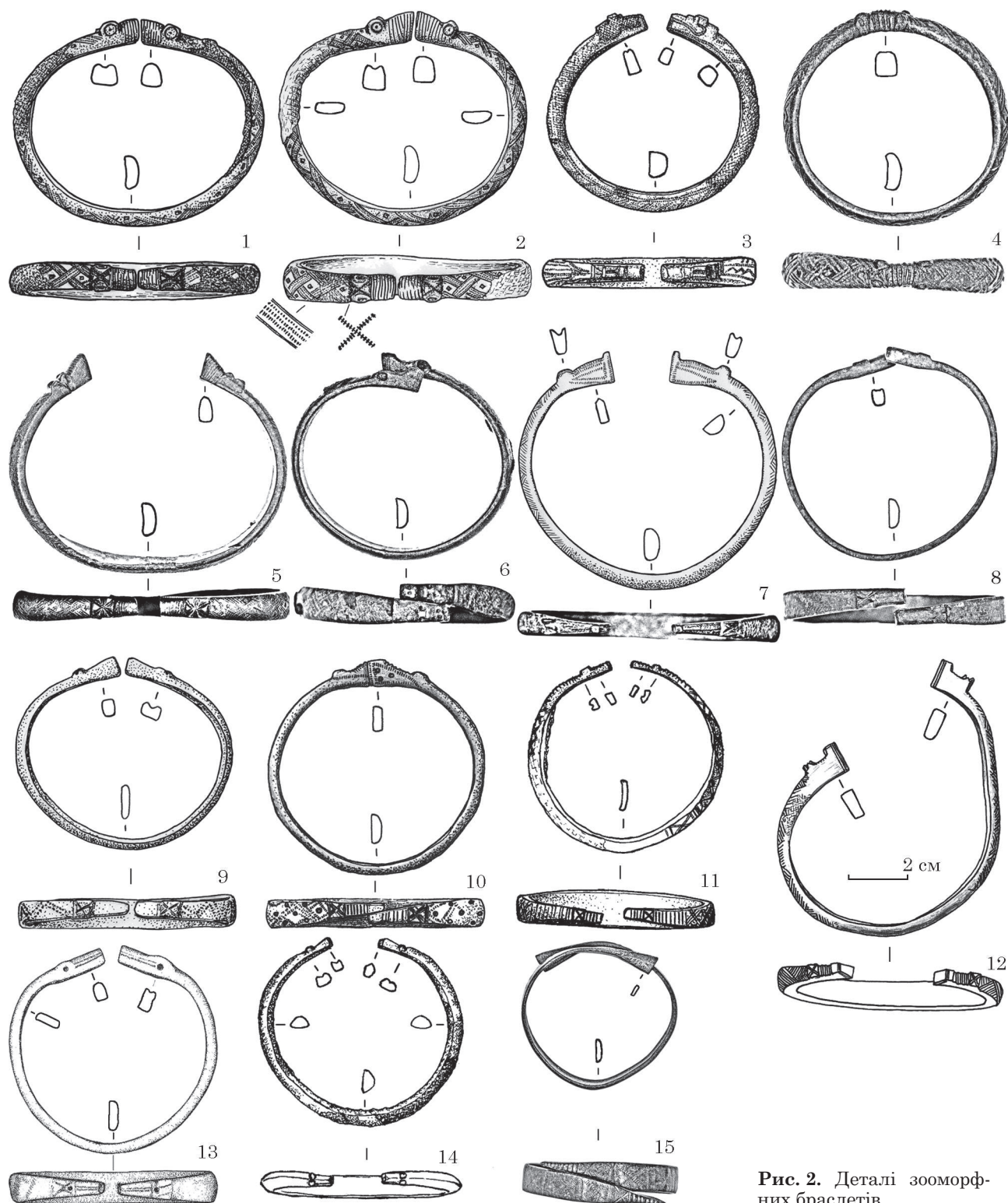

Рис. 2. Деталі зооморфних браслетів

Подібні браслети зустрічаються на багатьох куршських могильниках, зокрема похованні 6 з Генчяй II (Stankus 2002, р. 207, раv. 6: 4, 5), № 38 з Генчяй I, похованні 55 з Прісманчяй I, № 227 з Паланги, № 20 могильника Гіркаляй, поховання з Сірайчяй (Kuršiai 2009, р. 120—121: 470; р. 146—147: 641—642: р. 192: 875; р. 270—272: 1366—1369; р. 207—208: 977), у похованнях 72, 48d і 146 з Лаз-

дінкай (Bliujiene 1999, р. 171, раv. 98: 1, 5; р. 172, раv. 99: 3), похованні 1 з Гінталішке (Vaitkunskienė 1979, р. 65, раv. 25: 2). Також наявні на латгальському Асотському городищі (Шноре 1961, рис. 142: 10, 14) і розташованому неподалік могильнику Даугавас Огленіекі (Шноре 1961, с. 53, рис. 76: 2). Відомі на Готланді (Thunmark-Nylén 1998, Taf. 160: 1—5).

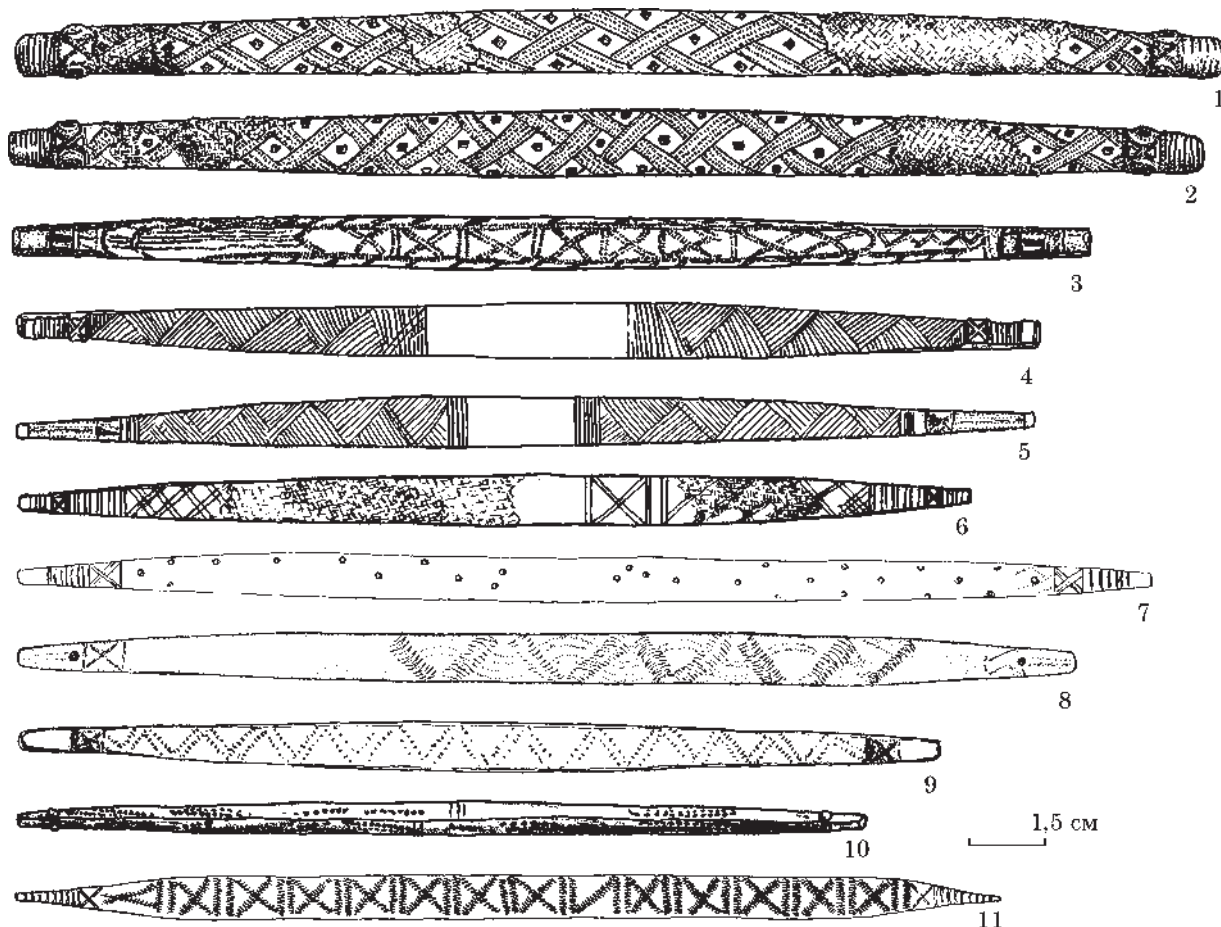

Рис. 3. Геометричний орнамент на поверхні браслетів

Тип VI. Браслети, з вузькими кінцями. П'ять екземплярів (рис. 1: 8, 9, 11, 13, 14). Менші за розмірами, зі спрощеною орнаментатцією, переріз овальний або напівовальний (діаметр — 6,2—7,4 см; маса — 19,7—78,6 гр.). Поверхня також містить геометричний орнамент, однак не такий різноманітний як у попередньої групи: присутні лише хвилясті перехресні лінії, або ж поодинокі кола (рис. 3: 7—10) Зображення рептилії схематизоване, очі ледь виражені, подекуди відкрита паща імітована рядами дрібних точок, що утворюють трикутники (рис. 2: 8, 9, 11, 13, 14).

Традиційно побутували у куршів: знайдені на городищах Андудай та Ауполе, поселенні Гандінга, могильниках Гінталішке, Гіркаляй (Vaitkunskenė 1978, p. 100), Лайвйай (Gintautaitė-Butėnienė, Butėnas 2002, p. 189) та ін. Здобули значного поширення у селів: поховання 1 і 2 могильника Леасдопелю (Sėliai 2007, p. 59—69: 175—178, 202—203, p. 66—67: 210—213), поховання 12 селонського могильника Бегелі (Šnore 1987, lpp. 72, att. 6: 8—13, 22—28). Надзвичайно подібний і за формою, і за орнаментом до браслета 9 є екземпляр з поховання 12 Румульського могильника (Graudonis 1987, lpp. 88, att. 7: 12). Чимало подібних походять з колекції

латгальських Люцинського (Русь... 2006, с. 82: 319—323, с. 83: 324) та Нукшинського могильників (Шноре 1957, рис. 38: 3, 9, 12, 14, 17).

До того ж, хоча на могильнику відсутні браслети типу I за Л. Вайткунскене (куршські масивні з розширеною трикутною головою звіра, побутують в X ст.), вони трапляються в різних пунктах Середнього Подніпров'я (Зоценко 1984, с. 32—33, с. 401, табл. VII).

Не зважаючи на велику кількість наведених аналогій, жодна з них, на жаль, не є точною. Усі вони ілюструють більш чи менш подібні екземпляри, котрі різняться за багатьма показниками. Більш того, порівняння матеріалів могильника Острів та пам'яток аналогічного періоду Південно-Східної Балтики наштовхується на ряд проблем. По-перше, відповідні балтські могильники, зазвичай, функціонують впродовж тривалого часу, а тому датування окремих поховальних комплексів визначається в загальних рисах. Натомість, старожитності інгумацій могильника Острів відображають компактний часовий проміжок, що наразі встановлюється першою половиною XI ст. (час появи балтської популяції на р. Рось). По-друге, могильники, що становлять куль-

турну та хронологічну близькість, у цей період репрезентовані в переважній більшості кремаціями. Інвентар після перебування у поховальному кострищі має спотворений вигляд, що унеможливило прискіпливе вивчення його деталей. По-третє, кількість даної групи браслетів в Балтійському регіоні є настільки великою та різноманітною (при тому, що ідентичні екземпляри трапляються переважно лише в одних поховальних комплексах), що може свідчити про виготовлення звіриноголових браслетів не в якихось центрах, а шляхом масового дрібного виробництва, можливо — окремих одиниць для певної людини/родини.

Зважаючи на вищеперераховане, можна припустити, що певна кількість браслетів із поховань могильника Острів була виготовлена вже безпосередньо в Поросці, після переселення. До того ж, якщо детально розглянути острівські зразки, то окремі частини різних браслетів мають подібні риси. Насамперед, ідеться про оформлення стилізованих очей звіриноголових закінчень (рис. 2: 6, 7, 10, 13) та подібність геометричних сюжетів, що, загалом, не мають яскравого різноманіття й могли виконуватися одним майстром (рис. 3).

Проте, зважаючи на загальну тенденцію розвитку форм виробів, особливості застосування геометричного орнаменту (переважання комбінацій ліній та кіл на поверхні браслетів з куршського ареалу; домінування геометричних фігур у орнаменті даугавських лівів, селів і латгалів) та хронологію, колекція зооморфних браслетів могильника Острів тягнє до старожитностей кінця X — першої половини XI ст. західнобалтського племені куршів.

Подальші планомірні дослідження могильника Острів та городища з відкритим поселенням в ур. Старі Сухоліси дозволять збагатити наявну джерельну базу, що сприятиме поглибленню розуміння різноманітних аспектів матеріальної культури спільноти балтських переселенців.

ЛІТЕРАТУРА

Баранов, В. І., Івакін, В. Г. 2020. Поховальні комплекси зі зброєю могильника Острів (за матеріалами археологічних досліджень 2017—2019 рр.). *Археологія і давня історія України*, 2 (35), с. 300-320.

Гуревич, Ф. Д. 1947. Украшения со зверинными головами из Прибалтийских могильников. *Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях ИИМК*, XV, с. 68-77.

Зоценко, В. Н. 1984. *Историко-экономические связи Киева с Юго-Восточной Прибалтикой в IX — начале XIII вв.* Диссертация к. и. н. ИА АН УССР.

Івакін, В., Івакін, Г., Баранов, В., Бібіков, Д., Перверзев, С., Милашевський, О. 2019. Дослідження балтського могильника XI—XII ст. на Поросці. *Археологічні дослідження в Україні 2017 р.*, с. 89-91.

Радиньш, А. 2001. Погребальный обряд и инвентарь латгальских захоронений 10—13 веков. *Archaeologia Lituana*, 2, с. 65-118.

Русь... 2006. *Русь и Балтика в эпоху викингов. Археологические коллекции Государственного Эрмитажа. Каталог выставки.* Санкт-Петербург.

Спицын, А. А. 1893. *Люцинский могильник. Древности Северо-Западного края.* 1, вып. 2. Материалы по истории России, 14. Санкт-Петербург.

Шноре, Э. Д. 1957. *Нукишинский могильник.* Материалы и исследования по археологии Латвийской ССР, I. Рига: АН Латвийской ССР.

Шноре, Э. Д. 1961. *Асотское городище.* Материалы и исследования по археологии Латвийской ССР, II. Рига: АН Латвийской ССР.

Bähr, J. K. 1850. *Die gräber der Liven.* Dresden: Rudolf Kuntze.

Bezenberger, A. 1904. *Analysen vorgeschichtlicher Bronzen Ostpreussens.* Königsberg.

Bliujienė, A. 1999. *Vikingų epochos Kuršių papuošalų ornamentika.* Vilnius: Diemedis.

Bliujienė, A. 2000. The origin and the main ornamentation features of the curonian animal style. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 20, p. 127-139.

Bliujienė, A. 2001. Baltų zoomorfinis stilius. *Lietuvos Archeologija*, 21, p. 205-226.

Bliujienė, A. 2019. Saviti gyvūnai ir šokantys žmonės baltiškojo geometrinio ornamento aplinkoje. In: Genys, J. (ed.). *Klaipėdos (Memel) kraštas: nuo ištakų iki XVII amžiaus. Paroda ir katalogas, skiriami Lietuvos valstybės šimtmečiui ir Europos Kultūros Paveldo Metam.* Klaipėda: Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, p. 200-208.

Graudonis, J. 1987. Ikšķiles Rumuļu Kapulauks. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 15, lpp. 82-93.

Gintautaitė-Butenienė, E., Butėnas, E. 2002. Laivių kapinynas. *Lietuvos Archeologija*, 22, p. 9-198.

Hoffmann, J. 1941. *Die spötheidnische Kultur des Memellandes (10.—12. Jahrh. n. d. Zw.).* Königsberg.

Kuršiai... 2009. *Kuršiai. Genties kultūra laidosenos duomenimis. Katalogas.* Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.

Puzinas, J. 1938. Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys. *Senovė*, 4, p. 175-303.

Sėliai... 2007. *Sėliai. The Selonians: Baltų archeologijos paroda. Katalogas.* Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.

Širouchov, R. 2012. *Prusu ir kuršiu kontaktai XI—XIII a. pradžioje archeologijos duomenimis.* Daktaro disertacija. Klaipėdos universitetas.

Šnore, E. 1987. Beteļu kapulauks Augšzeme. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 15, lpp. 68-81.

Stankus, J. 2002. Genčr II kapinynas. *Lietuvos Archeologija*, 22, p. 199-242.

Tallgren, A. M. 1925. *Zur Archäologie Eestis II: Von 500 bis etwa 1250 n. chr.* Tartu: C. Mattiesen.

Thunmark-Nylén, L. 1998. *Die Wikingerzeit Gotlands. 2: Typentafeln.* Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie Och Antikvitets Akademien.

Vaitkunskienė, L. 1978. Apyrankės gyvuliniais galais. In: Tautavičius, A. (ed.). *Lietuvos TSR archeologijos atlasas.* IV, knyga. I—XIII a. radiniai, sk. I, Apyrankės. Vilnius: Mokslas, p. 97-101.

Vaitkunskienė, L. 1979. Gintauskes kapinynas. *Lietuvos Archeologija*, 1, p. 44-75.

Vaska, B. 1994. Ornamenti uz kuršu apocēm ar zvērgalvu galiem. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 17, lpp. 113-120.

Volkaite-Kulikauskienė, R. 1970. *Lietuviai IX Amžiais.* Vilnius: Mintis.

REFERENCES

- Baranov, V. I., Ivakin, V. H. 2020. Pokhvalni kompleksi z zbroieiu mohylnya Ostriv (za materialamy arkeolohichnykh doslidzhen 2017—2019 rr.). *Arkeolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2 (35), s. 300-320.
- Gurevich, F. D. 1947. Ukrasheniia so zverinnymi golovami iz Pribaltiiskikh mogilnikov. *Kratkie soobshcheniia o dokladakh i polevykh issledovaniakh IIMK*, XV, s. 68-77.
- Zotcenko, V. N. 1984. *Istoriko-ekonomicheskie sviazi Kiev a s Iugo-Vostochnoi Pribaltikoi v IX — nachale XIII vv.* Dissertatsiia k. i. n. IA AN USSR.
- Ivakin, V., Ivakin, H., Baranov, V., Bibikov, D., Perevierziev, S., Mylashevskiy, O. 2019. Doslidzhennia baltskoho mohylnya XI—XII st. na Porossi. *Arkeolohichni doslidzhennia v Ukraini 2017 r.*, s. 89-91.
- Radinsh, A. 2001. Pogrebalnyi obriad i inventar latgalskikh zakhoroneni 10—13 vekov. *Archaeologia Litwana*, 2, s. 65-118.
- Rus... 2006. *Rus i Baltika v epokhu vikingov. Arkheologicheskie kollektcii Gosudarstvennogo Ermitazha. Katalog vystavki.* Sankt-Peterburg.
- Spitcyn, A. A. 1893. *Liutinskii mogilnik.* Drevnosti Severo-Zapadnogo kraia. 1, vyp. 2. Materialy po istorii Rossii, 14. Sankt-Peterburg.
- Shnore, E. D. 1957. *Nukshinskii mogilnik.* Materialy i issledovaniia po arkeologii Latviiskoi SSR, I. Riga: AN Latviiskoi SSR.
- Shnore, E. D. 1961. *Asotskoe gorodishche.* Materialy i issledovaniia po arkeologii Latviiskoi SSR, II. Riga: AN Latviiskoi SSR.
- Bähr, J. K. 1850. *Die gräber der Liven.* Dresden: Rudolf Kuntze.
- Bezenberger, A. 1904. *Analysen vorgeschichtlicher Bronzen Ostpreussens.* Königsberg.
- Bliujienė, A. 1999. *Vikingų epochos Kuršių papuošalų ornamentika.* Vilnius: Diemedis.
- Bliujienė, A. 2000. The origin and the main ornamentation features of the curonian animal style. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 20, p. 127-139.
- Bliujienė, A. 2001. Baltų zoomorfinis stilius. *Lietuvos Archeologija*, 21, p. 205-226.
- Bliujienė, A. 2019. Saviti gyvūnai ir šokantys žmonės baltiškojo geometrinio ornamanto aplinkoje. In: Genys, J. (ed.). *Klaipėdos (Memel) kraštas: nuo ištakų iki XVII amžiaus. Paroda ir katalogas, skiriami Lietuvos valstybės šimtmečiui ir Europos Kultūros Paveldo Metam.* Klaipėda: Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, p. 200-208.
- Graudonis, J. 1987. Ikškiles Rumuļu Kapulauks. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 15, lpp. 82-93.
- Gintautaitė-Butėnienė, E., Butėnas, E. 2002. Laivių kapinynas. *Lietuvos Archeologija*, 22, p. 9-198.
- Hoffmann, J. 1941. *Die spötheidnische Kultur des Memellandes (10.—12. Jahrh. n. d. Zw.).* Königsberg.
- Kuršiai... 2009. *Kuršiai. Genties kultūra laidosenos duomenimis. Katalogas.* Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- Puzinas, J. 1938. Naujusių proistorinių tyrinėjimų duomenys. *Senovė*, 4, p. 175-303.
- Sėliai... 2007. *Sėliai. The Selonians: Baltų archeologijos paroda. Katalogas.* Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- Širouchov, R. 2012. *Prusu ir kuršių kontaktai XI—XIII a. pradžioje archeologijos duomenimis.* Daktaro disertacija. Klaipėdos universitetas.
- Šnore, E. 1987. Beteļu kapulauks Augšzeme. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 15, lpp. 68-81.
- Stankus, J. 2002. Genč II kapinynas. *Lietuvos Archeologija*, 22, p. 199-242.
- Tallgren, A. M. 1925. *Zur Archäologie Eestis II: Von 500 bis etwa 1250 n. chr.* Tartu: C. Mattiesen.
- Thunmark-Nylén, L. 1998. *Die Wikingerzeit Gotlands. 2: Typentafeln.* Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie Och Antikvitets Akademien.
- Vaitkunskenė, L. 1978. Apyrankės gyvuliniais galais. In: Tautavičius, A. (ed.). *Lietuvos TSR archeologijos atlasas.* IV,

knyga. I—XIII a. radiniai, sk. I, Apyrankės. Vilnius: Mokslas, p. 97-101.

Vaitkunskenė, L. 1979. Gintauskes kapinynas. *Lietuvos Archeologija*, 1, p. 44-75.

Vaska, B. 1994. Ornaments uz kuršu apročm ar zvėrgalvu galiem. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 17, lpp. 113-120.

Volkaite-Kulikauskiene, R. 1970. *Lietuviai IX Amziais.* Vilnius: Mintis.

D. G. Diachenko

BRACELETS WITH ZOOMORPHIC TERMINALS (ACCORDING TO THE EXCAVATIONS OF THE OSTRIV BURIAL GROUND IN 2017—2020)

The bracelets with zoomorphic terminals are analyzed in the paper. They were found in the West Baltic Ostriv burial ground in 2017—2020. The work shows types of jewelry, their style, and history of research.

The assemblage of 15 samples has dissimilar configuration. Furthermore, 10 of them were found in female burials, 2 — male burials, 1 — archaeological level and 2 are accidental finds. These bracelets have arcuate shape, terminals with stylized reptile heads. Their surface is decorated with a geometric ornament that emphasizes the overall zoomorphic motif and mimics the reptile in motion.

According to L. Vaitkunskenė's typology, the collection of Baltic zoomorphic bracelets from the Ostriv burial ground can have four types.

Because of this features, such as overall tendency developing shapes of products, specifics of application of geometric ornament (advantage of combination of lines and circles on the surface of bracelets from Curonian area; dominance of geometric figures in ornamentation of Daugava Livonians, Selonians and Latgalians), and their chronology, the collection of Baltic zoomorphic bracelets from the Ostriv burial ground are similar to the West Baltic tribe of Curonians, the antiquities of the end of X — first half of XI century.

The author assumes that some of bracelets from the Ostriv burial ground were made directly in Porossya. He examined the samples of ones in full detail and found out that different pieces of bracelets have similar features. Foremost, they are the design of the stylized eyes of animal-headed terminals and the similarity of geometric plots, which, in general, do not have a bright variety and could be made by a certain master.

Summing up, further systematic research of burial ground Ostriv and the open-air settlement in the tract of Stari Sukholisy allows to growth available sources. It will promote a deeper understanding of various facets of the material culture of the Baltic immigrant community.

Keywords: Ostriv burial ground, bracelets, zoomorphic style, geometric ornament, Baltic tribes.

Одержано 15.12.2020

ДЯЧЕНКО Дмитро Геннадійович, молодший науковий співробітник, ІА НАН України, Київ, Україна. **DIACHENKO Dmytro**, Research Officer, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. ORCID: 0000-0003-2849-7381, e-mail: dmytro_diachenko@iananu.org.ua.